

ECONOOM EN SOCIOLOOG SANDRA PHLIPPEN:

‘Nederland heeft veel meer paternalisme nodig’

Sandra Phlippen, hoofd Nederland bij het Economisch Bureau van ABN Amro, relateert de inkomensongelijkheid in ons land. Tegelijk maakt ze zich zorgen over de armste groepen en de mensen die het nog maar nét redden.

■ TEKST MAP OBERNDORFF BEELD MERLIJN DOOMERNIK

Sandra Phlippen is al haar hele werkzame leven gedreven om 'de boel bij elkaar te houden'. Zo maakte de econoom en socioloog zich in de zomer van 2016 ernstige zorgen over het toenemende populisme in ons land. Ze besloot niet langer vanaf de zijlijn toe te kijken, maar zelf in actie te komen. Met een volledig uitgedokterde strategie voor de economieredactie klopte Phlippen (40) aan bij het *Algemeen Dagblad* (AD). "Ik wilde proberen mijn kennis over economische ontwikkelingen op een simpele manier voor een breed publiek toegankelijk te maken. Mijn overtuiging was dat de wereld voor veel mensen te complex was geworden. Dat ze het gevoel kregen de grip te verliezen op hun leven. Die onzekerheid wakkerde het populisme aan."

Door te schrijven over 'basale vragen' als: wat doen de technologische ontwikkelingen met mijn baan, gaan mijn kinderen het beter of slechter krijgen dan ik, en hoe kan ik gezond en welvarend oud te worden, hoopte ze die onzekerheid bij de lezers van het AD weg te nemen. In haar artikelen wilde ze mensen ook handvatten bieden, waarmee ze zich tegen de ontwikkelingen konden wapenen.

Haar plan viel in de smaak en Phlippen werd benoemd tot chef van het economisch katern. In haar eigen wekelijkse column behandelde ze onderwerpen zoals sociale ongelijkheid, armoede en de gevolgen van automatisering op de arbeidsmarkt. En ze wist te raken, honderden reacties kreeg ze. Maar haar ambitieuze plan voor het katern leed zwaar onder de druk van de waan van de dag die het nieuws domineerde. Uiteindelijk maakte ze daarom afgelopen zomer de overstap naar ABN Amro en de Erasmus School of Economics, waar ze haar missie voortzet als respectievelijk hoofd Nederland van het economisch bureau en universitair docent. Haar column bij het AD heeft ze gehouden.

Het onderzoeksinstituut SCP waarschuwde afgelopen najaar voor 'hardnekkige verschillen' tussen bevolkingsgroepen. De 'achterblijvers' raken meer en meer achterop en hebben een steeds slechter gevoel over hun leven. Hebt u het idee dat de kloof tussen rijk en arm toeneemt? "Dat hangt ervan af hoe je ernaar kijkt. De inkomensongelijkheid – in termen van besteedbaar inkomen – is de afgelopen tien jaar nauwelijks gegroeid en internationaal gezien bij ons zelfs laag. Ook het armoedepercentage van 4 procent (berekend door SCP op basis van het basisbehoeftecriterium, red.) is relatief laag. Maar ik zie wel een grote tweedeling tussen mensen met veel en weinig zekerheden. Die eerste groep heeft een vaste baan en stapelt zekerheid op zekerheid, zoals pensioenopbouw en een hypotheek. De groep met weinig zekerheden kan daar ook nog eens steeds minder goed bij. Dat zijn zelfstandigen, mensen met flexcontracten, vaak jong of allochtoon. Ook maak ik me zorgen over de groep aan de onderkant die steeds minder te besteden heeft. De armoede verdiept zich."

Wat is daar de oorzaak van? "Naarmate we uit de crisis kwamen, is het de minder ernstig armen gelukt om uit de armoede te geraken. De groep die is overgebleven, lukt dat niet, zelfs niet op het hoogtepunt van de conjunctuur. Die is dus hardnekkig arm."

Uit het SCP-onderzoek blijkt dat het percentage van het totale inkomen van de 1 procent rijksten in Nederland sinds de jaren negentig is toegenomen van 3 procent naar 5 procent. Dat lijkt wel degelijk op een toename van de kloof te duiden. "De rijken bezitten veel risicokapitaal. Dat betekent dat ze rijker worden als het goed gaat met de economie en inleveren als het slecht gaat. Een laagconjunctuur werkt dus nivellerend." Phlippen gaat rechtop zitten: "We moeten ervoor uitkijken dat we niet te snel gaan geloven in een soort Piketty-scenario waarin kansengelijkheid optreedt als gevolg van inkomensverschillen. In Nederland hebben we juist bijna de staat van een meritocratie bereikt. Je intelligentie en harde werken zijn voor het overgrote deel bepalend voor waar je terecht komt op de sociale ladder. Daar mogen we best trots op zijn. Wat je tegenwoordig wél ziet, is dat veel hoogopgeleide ouders alles uit de kast halen om hun kinderen na de instroom op de middelbare school omhoog te duwen. Laagopgeleiden doen dat niet, waardoor de kans bestaat dat kinderen van hoogopgeleiden na de brugklas eerder op het vwo komen en die van laagopgeleiden op de havo belanden."

Wat is daar tegen te doen? "Niet zoveel, denk ik. Je kunt niet tegen ouders zeggen dat ze hun kind niet mogen pushen. Ik leg me ook niet zomaar neer bij het schooladvies van mijn dochter."

Het SCP en CBS verwachten op dit moment weliswaar een stabilisering, maar het aantal huishoudens dat het risico loopt in armoede te vervallen, is de afgelopen jaren gegroeid tot ruim 8 procent. Hoe verklaart u die ontwikkeling? "Veel mensen uit die groep maken geen gebruik van regelingen op het gebied van inkomensondersteuning, hoewel die ook voor hen zijn bedoeld. Anders dan de echt armen worden zij niet geholpen door sociaal werkers. Zo maakt 70 procent van alleenstaande moeders die recht hebben op bijzondere bijstand, daar geen gebruik van. Bijna een op de vijf mensen die recht heeft op huur- en zorgtoeslag, vraagt deze niet aan. Bijna 60 procent laat de individuele inkomensvoorslag aan zijn neus voorbijgaan." Met stemverheffing: "Het gaat echt om waanzinnige percentages. Je moet je voorstellen: deze mensen rooien het nog maar net en hebben het gevoel bijna te verdrinken. Baanbrekend onderzoek van de Amerikaanse econoom >>>

'Intelligentie en hard werken bepalen grotendeels je plek op de sociale ladder'

‘Mensen aan hun lot overlaten met een zak geld, is de dood in de pot’

» Mullainathan en de psycholoog Shafir laat zien dat gebrek aan geld je denkvermogen en zelfs je IQ aantast. Je bent bezig met overleven en hebt geen ruimte in je hoofd voor dit soort ingewikkelde regelingen. Hetzelfde effect treedt trouwens op bij gebrek aan tijd. Ook daarvan gaan mensen domme dingen doen.”

U leidt zelf een druk bestaan. Gaat dat ook wel eens ten koste van uw denkvermogen? “Jazeker. Zo droom ik vaak dat ik mijn kinderen ergens vergeet: op vliegvelden, in parkeergarages, eigenlijk overal. Dat is gelukkig nooit echt gebeurd, maar ik vergeet wel regelmatig afspraken.”

Dus ik heb geluk dat u hier nu bent. Lachend: “Ja klopt. Hoewel ik dit onderwerp heel belangrijk vind, het gaat me aan het hart.” Phlippen is even stil. Dan: “Waar ik echt voor wil pleiten, is dat de Belastingdienst en gemeenten die toeslagen en regelingen automatisch uitkeren aan degenen die er recht op hebben. De Belastingdienst weet precies wie dat zijn. Nou snap ik wel dat zo’n omslag veel geld gaat kosten en dat er in de huidige budgetten rekening mee is gehouden dat een deel van de gerechtigden er geen aanspraak op maakt. Maar uiteindelijk is het ook in het belang van de overheid dat deze mensen niet afzakken naar armoede. Dan worden ze namelijk pas echt duur.”

Denkt u dat een basisinkomen voor iedereen de oplossing zou kunnen zijn? “Dat vind ik echt een utopie. Ik zou er graag in willen geloven, maar helaas ken ik de werkelijkheid te goed om te weten dat het een valse droom creëert. Als jij mensen iedere maand een onconditionele zak geld geeft en vraagt of ze nog wel intrinsiek gemotiveerd zijn om elke dag glazen te wassen, in de fabriek te staan of achter de computer bij deze bank te zitten, is het antwoord nee. Dat geld gebruiken ze vooral om niet meer te hoeven werken. Daardoor nemen de arbeidstijd en de belastinginkomsten in Nederland sterk af. Om het basisinkomen te kunnen blijven financieren, zal ieder jaar de belastingheffing omhoog moeten. En na een paar jaar is de geest uit de fles, zie hem dan nog maar eens terug te krijgen.”

De laatste kabinetten gaan prat op meer zelfredzaamheid van burgers. Daar is ook de Participatiewet uit voortgekomen, waarmee gemeenten tegenprestaties mogen vragen aan bijstandsgerechtigden. Leveren die niet juist meer stress op? “Door te vragen naar die tegenprestatie hebben gemeenteambtenaren vaker contact met de bijstandsgerechtigden. Dat vinden velen van hen juist fijn. Ik geloof daar meer in dan dat je ze aan hun lot overlaat met een zak geld. Dat is de dood in de pot. Zeker als je net in de bijstand komt, mag je best even voelen dat die niet voor de lol is.” Beschroomd lachje: “Ooit heb ik zelf een uitkering aangevraagd toen ik bezig was met een onderzoeksvoorstel voor een promotie-instituut in Florence. Ik dacht dat ik er misschien wel recht op had. Maar die ambtenaar heeft me toen even flink de oren gewassen. ‘Voor mensen zoals jij is de bijstand niet bedoeld’, zei hij. Hij had groot gelijk. Er is geen gouden berg met geld voor iedereen. We moeten zoveel mogelijk euro’s overhouden voor de mensen die het echt nodig hebben.”

De werkende armen vallen veelal buiten de boot. Volgens de laatste cijfers uit 2016 zijn dat er zo’n 235.000 in Nederland. Wat kan er voor hen worden gedaan? “Zij bevinden zich vooral in de flexibele schil, als zzp’er of werknemer met een klein tijdelijk contract. De afstand tussen deze groep en de vaste krachten is heel groot. Sterker, onze arbeidsmarkt is zo ongeveer het meest gepolariseerd ter wereld. Minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid probeert nu met de Wet arbeidsmarkt in balans die kloof te dichten. Dat doet hij goed.”

Wat kunnen de gemeenten doen om de werkende armen te ondersteunen? “Als ik als gemeenteambtenaar die vraag op mijn bord

Sandra Phlippen (1978) haalde een bachelor economie van Japan en een master sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Zij promoveerde in de economie aan het Tinbergen Instituut. Ze werkte als hoofdredacteur van economisch vakblad ESB en chef economie bij het *Algemeen Dagblad* (AD). Tegenwoordig is ze hoofd Nederland van het Economisch Bureau van ABN Amro, universitair docent toegepaste economie aan de Erasmus School of Economics en columnist bij het AD.

zou krijgen, zou ik een oproep plaatsen en ze uitnodigen of zelf bij ze langsgaan en vragen: wat maakt dat je het gevoel hebt dat het water je tot aan de lippen staat? Dat kan te maken hebben met tijdsdruk, kinderopvang of de sociale druk om vrijwilligersactiviteiten te doen. Als gemeente kun je proberen die druk te verlichten, door te helpen met het regelen van mantelzorg, kinderopvang en buurtactiviteiten.”

Hoe weten sociale diensten wie de werkende armen zijn? Ze zitten vaak niet in de bijstand en staan niet goed op het vizier. “Er zijn tegenwoordig zoveel gegevens, waarvan gemeenten gebruik kunnen maken. Zo heeft Kerkrade een algoritme ontwikkeld, waarmee voorspeld kan worden in welke straten mensen zich het eenzaamst voelen. Ook andere gemeenten experimenteren met de data van social media om buurtprofielen te creëren. Ik denk dat er nog veel meer paternalisme nodig is. Ga langs bij deze mensen en vraag hoe je ze concreet kan steunen. Niets doen en hen aan hun lot overlaten, is gewoon geen optie.” *

‘De ambtenaar waste me flink de oren: ‘Voor mensen als jij is de bijstand niet bedoeld’